

МУҒАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРҮ

ISSN 2181-7138

№ 1-1 2020 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегинов

Редколлегия ағзалары:

Мақсат АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Аманжол АЯПОВ
Өсербай ӘЛЕЎОВ
Байрамбай ӨТЕМУРАТОВ
Қадирбай БЕКТУРДИЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Айдын СУЛТАНОВА
Норбек ТАЙЛАКОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Бекзод ХОДЖАЕВ
Гулрухсор ЭРТАШЕВА

Шөлкемлестиріушілер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендиру
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрепинен 2007-
жылы 5-мартта дизимге алынды
№ОА-044-санлы гуғалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған узиндилер «Мугаллим хәм узликсиз билимлендиру» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шэрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыұматларға автор жууанкер.

Абдигалилова Ш.А., Кадирова Х.А., Кадирова А.А. Халқ педагогикасида миллий дунёкарашни шакллантириш	102
---	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Эшқорасев Қ.А., Норқулов А.Ғ., Наримбетова З.А. Математика фани тўғаракларини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича услубий тавсиялар	106
Солаева М.Н., Эшқорасев Қ.А., Сейтов А.Ж. Баъзи бир мисолларни ажойиб лимитлар ёрдамида ноанъанавий услублардан фойдаланиб ечиш усуллари	109
Халмухамедова М.А. Нақшбандия тариқати воситасида талабаларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш (технологик таълим мисолида)	113
Radjabov B.SH., Matmurodov A.K., Abdullayev SH. A. Aniq emas integralni hisoblash usullari mavzusini o'qitishda klaster metodidan foydalanish	118

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Болиева Л.Ш. Мактабгача таълимда соғлом турмуш тарзини яратишда халқ ўйинлари ..	122
Шанасирова З.Ю. Мактабгача таълим мазмунини оширишда замонавий технологиялардан фойдаланишда кластер тизими	125
Каримжонов А., Жабборов О.М. Бошланғич синф ўқитувчиларининг компетентлик фаолиятини ривожлантиришнинг динамик тизими	128
Муталова Д.А. Мактабгача таълимда интерактив методлар – сифат ва кластер самарадорлик омили	131
Жабборов О.М., Ахмедова Н.Ш. Бошланғич таълим ислохотлари ва кластер методи	133

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Амонов А. Ўзбекистонда спорт машғаласи маросими уч босқичли оммавий спорт-соғломлаштириш ишлари тизимининг ижтимоий мотивацион асоси сифатида	138
Расулов З.П. Тренерга хос касбий тайёргарликни такомиллаштиришнинг назарий асослари	143
Абдулахатов А.Р., Очилов Э.О. Олий таълим муассасалари талабаларига курашнинг тарбиявий аҳамиятини ўргатиш йўллари	148
Маматкулов Р.С., Хамраева М.Т. Практическая подготовка и особенности его организаций в педагогических университетах	151
Ачилов Т.С., Жўрабоев М. М. Профессиональная подготовленность специалиста по физической культуре и спорту	156

лар. “Баҳс-мунозара” методида болаларга уйга топшириқ берилади. Болажонлар берилган саволлар бўйича ота-оналаридан жавоб олишади ва эртаси куни жавоблар гуруҳда баҳс-мунозара қилинади.

Педагогик технология ҳақида бугунги кунда кўплаб маълумотлар мавжуд бўлса-да, педагоглар бу ҳақда тушунча ва тасаввурлар эга бўлишса-да, мактабгача таълим тарбиячиларида технологияни методикадан фарқлай олмаслик ҳолатлари кузатилади. Уларни қандай фарқлаш мумкин?

Педагогик технология – болани мустақил ижод қилиш, билим олиш, фикрлашга ўргатишни кафолатлайдиган жараён. Методика эса, педагогнинг билими, кўникмаси, маҳорати, шахсий сифатлари, темпераментига боғлиқ бўлиб, педагог учун қулай ўқитиш усуллари мажмуидир.

Болага билимлар тайёр ҳолда берилмайди, у келажакда манбаларга таянган ҳолда маълумотларни мустақил ўзлаштириши, тафаккур қилиши, ахборотни бир-биридан ажрата олиш кўникмаси шакллантирилади.

Хар қандай интерактив усул ва методдан фойдаланиш мактабгача таълим сифати ва самарадорлигига эришишнинг муҳим омилдир. Мактабгача тарбия ёши даврида бола шахсини шакллантиришга қаратилган тарбиявий таъсирлар шундай даражага кўтариладики, бу унинг мактаб таълимига ўтишини таъминлайди.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори, “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим вазирлигини ташкил этиш тўғрисида”, Тошкент ш., 2017 йил 30 сентябрь, ПҚ-3305-сон; Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори, “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”, Тошкент ш., 2017 йил 30 сентябрь, ПҚ-3304-сон.

2. Шарай Н., Кластерный подход в интеграции, «УГ Москва», №15 от 14 апреля 2015 года.

3. Давыдова Н.Н., Игошев Б.М. и др. Образовательный кластер как системообразующий компонент региональной модели непрерывного педагогического образования, Педагогическое образование в России, 2014. № 10, стр.75

РЕЗЮМЕ

Мақолада замонавий мактабгача таълим тарбиячиси фарқли ўлароқ педагогик жараёни замонавий усуллар асосида максатли, тизимли ва методик жиҳатдан тўғри ташкиллаштиришга тавсия қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье рекомендуется целенаправленная, систематическая и методологически правильная организация педагогического процесса на основе современных методов, в отличие от современного дошкольного воспитателя.

SUMMARY

The article recommends a purposeful, systematic and methodologically correct organization of the pedagogical process based on modern methods, in contrast to the modern preschool teacher.

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА КЛАСТЕР МЕТОДИ

Жабборова О.М.

ТВЧПДИ ўқитувчи

Аҳмедова Н.Ш.

талаба

Таянч сўзлар: бошланғич, таълим, ислоҳот, янгиланиш, ёндашув, усул, кластер, метод, билим, кўнима, малака.

Ключевые слова: начальная, образование, реформа, обновление, подход, метод, кластер, метод, знания, умение, умение.

Key words: primary, education, reform, renewal, approach, method, cluster, method, knowledge, skill, skill.

Ўзбекистон таълим тизимининг ҳозирги янгиланиш босқичида ўқитишнинг турли усулларида фойдаланишга алоҳида эътибор берилмоқда. Бундан мақсад ёш авлодни тезкор ва сифатли вояга етказишдир. Ана шундай ўқитишнинг янгича ёндашувларидан бири кластер усулидир. Мазкур усул аниқ ва табиий фанлар тизимида базага келган бўлиб, унинг илк мазмунига кўра “экин олиш” парваришlash ва маҳсулот олиш назарда тутилган. Мана шу босқиччилик асосида таълим-тарбияни амалга ошириш ижтимоий-гуманитар фанлар тизимида ўтди. Бунда шакллантириш, тайёрлаш ва фойдаланиш босқичлари назарда тутилади.

Педагогик тадқиқотларда кластер усулининг имкониятлари таъкидланиб, унинг негизини “назария ва амалиёт уйғунлиги” ташкил қилишига урғу берилди. Назария ва амалиёт уйғунлигини шундай тушунтириш мумкин: аниқ эҳтиёж ва талаблар асосида ёшларни вояга етказишда мақбул усул ва воситалардан фойдаланиш. Шу жиҳатдан бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланиш бир неча имкониятларни беради. Бу ўринда бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланишнинг аҳамияти масаласига диққатингизни тортаман.

Бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланишнинг мақсади қуйидагилардан иборат:

- бола шахсида назарий билим ва амалий кўникмасини уйғун шакллантириш;
- боланинг дунёқараши ва ахлоқини ижтимоий ҳаёт талабларига мос ривожлантириш;
- болани амалий фаолиятга тайёрлаш;
- болада мустақил фикрлаш кўникмасини таркиб топтириш.

Бир қарашда бугунги кунга қадар бу ишлар амалга ошириб келинмоқда. Лекин, бу ўринда икки муҳим жиҳатга эътибор бериш керак: биринчидан, ўқитишнинг кластер усулида амалий натижа илк режада туради; иккинчидан, бу усул қисқа муддатда (3-4 ой ичида) ижобий ёки салбий самарасини бериши билан характерланади. Шу жиҳатдан кластер усули “реал ва ҳаётий ёндошув” сифатида баҳоланади. Бунинг учун таълим берувчи масаланинг амалий жиҳатига асосий эътиборни қаратиши керак. Унинг назоратида бошланғич синф ўқувчисининг кўникмаси, ахлоқи ва фаолият ҳиссининг шаклланганлик даражаси бўлиши шарт.

Бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланиш вазифаларини қуйидагилар ташкил қилади:

- фанларни қатъий интеграция асосида ўқитиш;
- ҳар бир мавзунини ҳаётий ҳақиқат билан боғлаш;
- таълим жараёнига манфаатдор субъектларни (ўқитувчи, мураббий, мактаб жамоаси ва ота-оналар қабили) фаол жалб қилиш;
- ўқитиш ёндошувларини коррекция қилиб бориш.

Диққат қилинса, бу вазифалар самарага қаратилгани ҳолда, уларни амалга ошириш сермеҳнат ишдир. Шу сабабли бу борада икки масала ҳал қилиб олиниши лозим: биринчидан, бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланишни амалга оширувчи махсус гуруҳ тузилиши; иккинчидан, бу гуруҳнинг таълим ва тарбия жараёнидаги ваколати устувор бўлиши керак. Нега? Чунки махсус гуруҳ кластер

усулидан фойдаланиш жараёнини ташкил қилади, амалга оширади ва мониторинг қилиб боради. Бир сўз билан айтганда, бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланишнинг тақдир ва амалий самараси айнан махсус гуруҳ фаолиятига боғлиқдир. Негаки кластер усули жараёнида таълим иштирокчиларининг баъзида “тўқнашув” юзага келади ва бундай вазиятда махсус гуруҳ ҳал қилувчи қарор қабул қилиши керак. Шу маънода бошланғич таълимда ўқитишнинг кластер усулидан фойдаланиш давлат таълим стандартларига тўлиқ риоя қилинган ҳолда амалга оширилади. Чунки кластер усулида жамоавий таълим берувчилар иштирок этади ва бу ҳол бошланғич синф ўқувчиларининг рухий, жисмоний ҳамда ижтимоий имкониятларини тўлиқ ҳисобга олишни тақозо этади.

Бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланиш механизмларини белгилаб олиш муҳим аҳамиятга эга. Бунда қуйидагиларга эътибор бериш мақсадга мувофиқ бўлади:

- бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланиш “Йўл харитаси”ни ишлаб чиқиш, махсус гуруҳни тузиш ва уларни мактаб педагогик кенгашида тасдиқлаш;
- кластер усулини амалга ошириш жараёни, муддати ва якуний самарадорлигини баҳолаш мониторингини белгилаш;
- кластер усулидан фойдаланишни амалга оширувчи махсус гуруҳга мутахассисларни кенг қўламда жалб этиш ва уларнинг ҳар бирини вазифасини аниқ белгилаб қўйиш;
- кластер усулидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириб бориш.

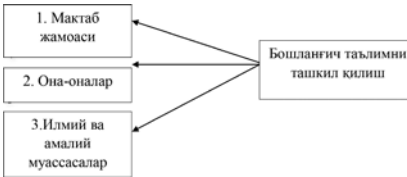
Бундай ёндашув кластер усулидан фойдаланиш самарадорлигини таъминлайди. Негаки, биринчидан, барча масалалар аниқ белгилаб қўйилган механизмсиз бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланиб бўлмайди; иккинчидан, амалга ошириш механизмлари эҳтиёж, имконият ва шароитга мос равишда такомиллашиб бориш хусусиятига эга бўлиши шарт.

Таълимнинг кластер усули аслида тадрижан ишлаб чиқариш билан боғлиқ ҳодиса. Шу жиҳатдан уни янги маҳсулот ишлаб чиқариш жараёни сифатида тасаввур қилиш керак. Унга кўра, бошланғич таълим ўқувчиси ниҳол, бу ниҳол ишлов берилиб, мева беришга йўналтирилиши керак. Шу сабабли бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланишни уюшган ва бир мақсадга эга жамоа амалга оширади. Жамоа бўлиб ишлаш бошланғич таълимда кластер усули самарадорлигини беришини унутиб бўлмайди.

Шундай қилиб, бошланғич таълимда кластер усулидан фойдаланишни ташкил қилиш долзарб масалалардан бўлиб турибди.

Бугунги кунда Ўзбекистонда “Мактаб таълимини ривожлантириш масаласи буюк умуммиллий мақсадга ва умумхалқ ҳаракатига айланмоқда”. Чунки “замонавий мактаб” концепциясини амалга оширишда таълим тизимини сифат жиҳатдан тубдан ўзгаради. Шу жиҳатдан бошланғич таълим самарадорлигини ошириш тақозо этилади.

Республикада мактабгача таълим қайта ва замонавий даражада ташкил қилиниши муносабати билан бошланғич таълим мазмунини ҳам ўзгарди. Унга кўра, биринчидан, бошланғич таълимда алифбо ўргатилмайди; иккинчидан, аввалги “Ватан туйғуси”, “Одобнома” фанлари ўрнига янги “Тарбия” фани ўқитилади; учинчидан, чет тилларини бошланғич тарзда чуқурлаштириб ўқитиш тизимига ўтилади; тўртинчидан, бошланғич таълимда ўқитувчилар ва мураббийлар гуруҳи

фаолият юритади. Буларнинг барчаси бошланғич таълимга энг замонавий методларни жорий этишни долзарб қилиб қўймоқда. Ана шундай методлардан бири кластердир.

Ўқитишнинг кластер методиди сентерацион, инновацион ва интенсив хусусиятлар мавжуд.

Унга кўра, таълим жараёни илмий ва амалий муассасалар бирлиги (интеграция), замонавий ва янги ёндашувлар (инновация) ҳамда тезкор ва самарали (интенсив) амалга оширилади. Шу жиҳатдан ҳозирги замон бошланғич таълимига кластер методини тадбиқ этиш самарали ҳисобланади. Мазкур масаланинг методологик асосларига диққатингизни тортамин.

1. Бошланғич таълимни ташкил қилиш.

Ҳозирги замон менежменти бошланғич таълимни жамоавий ташкил этишни тавсия этади. Унга кўра, мактаб жамоаси, ота-оналар жамоаси ва илмий-амалий вазифаларни бажарувчи ташкилотлар бошланғич таълимни ташкил этишда тенг ва фаол иштирок этади. Бугунгикунгақадар бошланғич таълимни ташкил қилиш фақат мактаб маъмуриятининг ишчи бўлиб келди. Мазкур масаланинг кластер методига эътибор беринг (1-чизма):

Бунда ҳарбир иштирокчининг ўз вазифаси бўлади. Жумладан, мактаб жамоаси ташкилий, ота-оналар ёрдамчи, илмий ва амалий муассасалар эса методологик вазифани бажаради. Мақсад ягона – бошланғич таълимни замонавий талаблар асосида ташкил этиш.

2. Фанларни ўқитиш. Бошланғич таълим фанлари бошланғич билим ва кўникмалар беришга йўналтирилган бўлсада, лекин уларни ўқитиш мураккаб ҳисобланади. Шу жиҳатдан мазкур масаланинг кластер методига эътибор беринг (2-чизма):

Бунда мактаб педагогик кенгаши фанларини ўқитишни ташкил қилади ва йўналтиради, ўқитувчилар гуруҳи ўқув жараёнини амалга оширади. Халқ таълими бўлимлари методик таъминлашни ва Ўзбекистон педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти илмий мониторингни олиб боради. Негаки, фанларнинг ўқитилишида бир талай муаммолар мавжуд. Мисол учун, янгидан амалга киритилаётган «Тарбия» фанининг илмий-методологик асослари ишлаб чиқиши лозим.

3. Тарбияни амалга ошириш. Бошланғич таълимнинг бирламчи вазифаларидан бири

тарбиядир. 6-11 ёшли ўқувчилар маънавий, ақлий ва жисмоний жиҳатдан тўғри шакллантирилиши ва ривожлантирилиши керак. Мазкур масалада кластер методига диққат қилинг (3-чизма):

Бунда мактаб педагогик кенгаши ва бошланғич синф ўқитувчилари тарбия жараёнини амалга оширади, ота-оналар жамоаси эса ёрдамчи, Халқ таълим бўлимлари ташкил этувчи, тўғрақлар, клублар тарбия масканлари (музейлар, қадамжолар ва ҳоказо) амалий-синов тарбия вазифаларини бажаради.

Этибор берилса, ўқитишнинг кластер методи барча манфаатдор ташкилотлар таълим ва тарбия жараёнида тенг, фаол ҳамда самарали иштирок этади. Шу жиҳатдан бу метод қуйидаги имкониятларга эғалиги билан муҳим ҳисобланади:

- бошланғич таълимни илмий асосда ташкил қилиш ва амалга ошириш;
- бошланғич таълим самарадорлигига биргаликда эришиш;
- типик ва ягоналаштирилган дастурлар ва ўқув адабиётларига асосланади;
- самарадорликни илмий ва амалий натижага қўра баҳолаш.

Бизнинг ёндашувимизга қўра, республикада замонавий ва самарали бошланғич таълимни амалга оширишда кластер методининг имкониятлари кенгдир. Шу сабабли «Ўзбекистонда бошланғич таълимнинг янгиланиши ва кластер методи» мавзусида илмий-амалий конференция ташкил этиш таклиф қилинади. Унда таълим муассасалари, ота-оналар, илмий-амалий муассасалар вакиллари, бўлажак ўқитувчи-талабалар ва профессор-ўқитувчиларнинг иштирок этиши, бошланғич таълимда кластер методини қўллаш масалалари муҳокама этилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Адабиётлар:

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг йигирма саккиз йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги нутқи. // «Халқ сўзи» газетаси. 2019-йил 1-сентябрь сони.
2. Шамова Т. И. Управление образовательными системами. Учебное пособие. -М.: «». 2014.
3. Мухамедов Ф.И. Педагогик таълимнинг инновацион кластери: эhtiёж, зарурият, натижа. www. Ziyonet.uz. 2019 йил 15 февраль сони.
4. Джурраев Р.Х., Сафарова Р. Ва бошқалар. Педагогик атамалар лўғати. –Т., 2004

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада бошланғич таълимни янгилаш, унда турли ёндашувлар ва усуллардан фойдаланиш, шунингдек, бошланғич таълимнинг кластер методи аҳамияти тўғрисида фикр юритилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются вопросы модернизации начального образования, использования различных подходов и методов, а также важность кластерного метода начального образования.

SUMMARY

This article discusses the issues of modernization of primary education, the use of various approaches and methods, as well as the importance of the cluster method of primary education.